

Tatár-Gönczi Orsolya:
Az ornamensen túl – a kortárs építészet eszköztrendszere
(túl az ornamensen)

6. féléves beszámoló
2013/14 ősz, 2013-11-06 ---- MUNKAKÖZI DOLGOZAT
témavezető: Balázs Mihály DLA
opponens: Somogyi Krisztina

A kutatás jelenlegi állása, módszertana

Cím

A kutatásról röviden

A kutatás témájának lehatárolása

Előszó

Bevezetés

A dolgozat munkaközi vázlata:

(1) művészi jelleg az ember életében

(2) alkotói szándékok egy vulkánház tervezésével kapcsolatban --- szubjektív fogalommagyarázat egy megépült saját munka bemutatásának segítségével: a Kemenes Vulkanpark látogatóközpont, Ság-hegy, Celldömölk
.....pályázat, tervezés, helyszín, a „vulkánság” építészeti megfogalmazása

(3) elméleti háttér

(4) a konkrét és a véletlen

(5) a megvalósult épület elemzése

Összegzés --- tanulságok, nyitott kérdések

Irodalomjegyzék

Függelék --- a Vulkanpark épületének bemutatása (pályázati tervek, építészeti műleírás, megvalósult épület fotói)

A kutatás jelenlegi állása, módszere

Módszertan: az idej félév feladata a korábbi félév felvetéseinek, gondolatainak felülvizsgálata. Rendezés: a továbbra is izgalmas kérdések, a továbbgondolandó, pontosítandó kérdések, a témához szorosan nem kapcsolódó gondolatok válogatása, szelektálása. A lényeg kiemelése a több kisebb felvetésből, a használt fogalmak pontosítása.

A felvetett gondolatok szemléltetése, magyarázata egy saját tervezési feladat, egy megvalósult épület bemutatásának segítségével.

A cím változása: a félreértések és a hosszas magyarázkodások megelőzése érdekében szükségesnek éreztem a kutatás címének megváltoztatását, pontosítását.

Cím (költőien)

A kutatás címét illetően még nem született meg a végleges döntés, az eddig felmerült lehetőségek:

Az ornamensen túl – a kortárs (mai) építészet eszközei

Az épület költőisége¹

A térszervezés poétikája

A funkció túli többlet -

A konkrét és a meglepő

A kutatásról röviden (konkrétan)

Kutatásom középpontjában az az apró többlet áll, ami a funkció által megkövetelt építészeti *formát* kiegészíti. Állításom: a racionális formát mindig kiegészíti valami többlet. Ez a konkrét-, a racionális kiegészítő megmagyarázhatatlan, meglepő építészeti gesztus az, ami építészetté tesz egy házat. Ez a személyesség hordozója. Művészi komponáltság, amely túlmutat a pusztán racionalitáson. A pusztán racionalitás módosítása, ellenpontja.

Megpróbálom megfejtetni, hogy az épületek miért hordoznak egyes formákat, mi hozza őket közel az emberekhez. Mitől válik a mű befogadhatóvá? Mitől tetsző vagy nem tetsző egy téri helyzet?

Miért készítünk variációkat egy téma köré?

„Az legyen ami, épület legyen, ne jelenítsen meg semmit, de legyen valami.... Csak a dolgok valósága és a képzelet között pattan ki a műalkotás szikrája.”²

A kutatás témájának lehatárolása

Módszere: szűkítés, kizárás, annak meghatározása mi nem tartozik a kutatás tárgyához

(1) Időben: az a kor, amiben én építész alkotóként jelen vagyok; az „izmusok” utáni kor

(2) az építőművészetre fókuszál a kutatás, az anonim, spontán építés nem tárgya. Hiszen az alkotói szándék fontos szerepet játszik a kutatás gondolatmenetében.

(3) a vizsgált épületekre nézve műfaji, méretbeli határa nincs; nem az épület jellege vagy mérete, hanem az alkotó hozzáállása a meghatározó

(4) megvalósult épületekre korlátozódik; hiszen befogadói szemmel (is) kívánja elemezni a teret, milyen hatást gyakorol a szemlélőre az építészeti tér

(5) nem a forma érdekel, hanem az az alkotói szándék, ami azt létrehozza (pl.: pécsi könyvtár üvegablakzatánál az az alkotói szándék érdekel, amely a kemény formán lágyítani kíván azzal, hogy valamit kezd az üveggel. A forma, a minta, ami rákerül már nem érdekes a dolgozat témájának szempontjából.)

¹ Költői jelző szerepe (fogalom meghatározás): képszerűség, szemléletesség, hangulatosság kifejezése

² Peter Zumthor: A szépség kemény magva

(6) belső terekre (?) szűkítem a vizsgálatot / térszervezés, formaalkotás
Fontos! Nem célom, hogy a környezetpszichológia (érzelemkeltés vizsgálata) vagy a filozófia (jelentés vizsgálata) területére tévedjek.
(7) olyan eszközöket keres, amelyek nem választhatóak el az épülettől; nem rátett, felületi díszítések

Előszó - szubjektív

A címről – a cím alakulásáról

Kutatásom eredeti címe: díszítés a kortárs építészetben. A díszítésről a felületi díszítésre, az ornamentikára asszociálunk először. Ezt a fajta díszítést egy külön alkotói szándék hozza létre, a dolgról (tárgy vagy épület) leválasztható. Viszont ami az én érdeklődésem középpontjában áll az nem a díszítés formája, vagyis nem az ornamentika. A félreértések és a hosszúságos magyarázkodások megelőzése érdekében szükségesnek éreztem a kutatás címének megváltoztatását, pontosítását.

Kutatásom abból a tényből indul ki, hogy amíg a kortárs építészetben az ornamentika használata egyre ritkább, a díszítő szándék viszont továbbra is virágzik. A kutatás fő kérdése: mi az, ami az ornamentikát követi a kortárs építészetben? Tulajdonképpen erre a kérdésre próbál rövid választ adni a cím.

Kiinduló gondolat (felismerés) - korszakok

A kutatás abból a kijelentésből indul ki, hogy a díszítő szándék örök. Az a tevékenység vagy alkotói vágy, amely korábban az ornamentikában fejeződött ki, ma is jelen van és működik az építészekben, alakítva épületeinket. Megjelenési módja megváltozott, ma síkkompozíciókban, tömegformálásban, anyagkísérletekben vagy új térformákban jelenik meg.

Miben nyilvánult meg az egymást váltó korszakokban a 'funkción túli többlet'? A díszítés a klasszikus korstílusokban rátett, felületi díszek (ornamentika) formájában jelent meg. Adolf Loos számára az ornemens bűn, viszont belső tereiben a különleges anyagok használata kapott nagy hangsúlyt. A modernizmus alapvetése ('a forma követi a funkciót') a funkcionális rendet helyezi előtérbe, az arányok, tömegformálás jelentik a művészi többletet. A posztmodernben szakadás keletkezik az épület funkciója és esztétikuma között; harsogó jelzések-utalások, díszek játsszák a főszerepet. De mi a helyzet napjainkban? A kutatás fő kérdése, hogy vajon ma hogyan érik el az építészek azt a bizonyos 'funkción túli többletet'.

Érzelmek, költőiség

Az építészet emberek számára hoz létre tereket, ezért fontos feladata az is, hogy az emberekhez közel kerüljön.

Néhány idézet:

Zumthor: az épületekkel ne akarjunk érzelmeket kelteni, de engedjünk az épületekhez érzelmeket...bízzunk az épület saját erejében, amit akkor is elnyer, ha csak szabatosan, helyének és rendeltetésének megfelelően ki van gondolva, nem szorul művészies hozzáadásra.

Zumthor: azok az alkotások, amelyek megérintenek minket sokrétűek, gazdag (végtelen sok) egymást átfedő jelentéssréteggel bírnak

Peter Handke (kortárs német író): a szépség a természetszerű, a mesterkélt dolgokban rejlik, amelyek nincsenek megterhelve jelekkel... elkedvetlenedik az ember, ha nem tudja a dolgok értelmét ő maga felfedezni

Az építészet szükségszerűség és költészet, tartalom és forma összeszövésével elválasztja, megvédi saját belső tereit a természettől³

Anyag és szellem, értelem és érzelem, tudomány és művészet egysége

³ Moravánszky Ákos, M. Gyöngy Katalin: A stílus, kritikai antológia 11. oldal - Stílusjelmezek, Stílusálarok

Egy térben állva érezzük, hogy az szép-e, kivált-e valamilyen különleges hatást bennünk, ez egyértelmű. De hogy miért, milyen eszközök, elemek keltik bennünk ezt az érzést nehéz megmondani.

Italo Calvino írja Giacomo Leopardi olasz költőről: a mű szépségét a bizonytalanba, a nyitottba és a meghatározatlanba helyezi, így a forma nyitott marad a gazdag jelentéstartalom számára

Calvino: „A vágyott bizonytalanság eléréséhez fölöttébb pontos és pedáns figyelmet kíván minden egyes kép kompozíciójánál, a részlet aprólékos meghatározásánál.....Egyedül a bizonytalanság költője képes a pontosság költője lenni.”

A kutatás kérdései – „vágyak”, milyen kérdések foglalkoztatnak

(1) Megfogalmazható-e mitől válik az épület tartalmassá, mivel ragadja meg figyelmünket? Általánosságban nincs olyan objektíven mérhető tulajdonsága egy épületnek, amivel ez a művészi hatás elérhető. Válhatnak-e tudatossá a tudatalatti mozdulatok?

(2) Mi az a tartalom, ami a funkcionalitáson túl jelen van épületeinkben, és hogyan jelenik meg, milyen építészeti eszközök közvetítik ezt a tartalmat?

(3) Egy laikussal, hogyan tudnám megértetni azokat az építészeti döntéseket, amit egy érzet kedvéért teszünk.

„Azt hiszem nagyobb esélyed van a szépség megtalálására, ha nem direkt ezen dolgozol. A szépséget az építészetben a célszerűség hordozza. Ha azt csinálsz, amit kell, akkor a végén létrejön valami, amit talán nem tudsz megmagyarázni, de ha szerencsés vagy, akkor az magával az étellel lesz kapcsolatban.”⁴

Bevezetés (objektíven)

A kutatás végső célja – lehetséges eredmények megfogalmazása

.....

A kutatás eddigi irányai (rövid összefoglaló, összefüggés a kutatás mai állásával):

1. félév, 2009/10 őszi – transzparencia, térszervezés, átlátható terek

2. félév, 2011/12 őszi – tárgyak építészete: a ház és a tárgyak viszonya

Tárgyszerűvé váló épületek; a díszítés eltérő használata: rárakott elem vagy egység

A díszítéssel foglalkozó eddigi félévek összefoglalása:

1. a díszítés szükségessége (3. félév, 2011/12 tavasz) – bevezető

A díszítés alapvető emberi igényünk, szükségünk van rá. Minden épületnek megvan a maga díszítése, még ha sokszor tagadjuk is. A díszítéshez való hozzáállás drasztikus változásai a különböző korstílusok során. Ellentmondások (Loos belső terei és írásai); megmagyarázhatatlan, furcsa viszonya a mai építészetnek a díszítéshez. A bizonytalanság, a nehezen megfogalmazható fogalom indította el a kutatás témáját.

A díszítéssel kapcsolatban felmerült fogalmak: az épület rétegei, a díszítés léptékének változása, absztrakció

2. a díszítés fogalma (4. félév, 2012/13 őszi)

A félév két fő kérdése: (1) mi a díszítés és (2) hogyan viszonyul az építészet a díszítéshez. A díszítés szerepét általánosan vizsgáltam. Hogyan viszonyultak bizonyos korszakok a díszítéshez. Milyen érvek szóltak ellene és mellette?

A díszítés szerepéről általában: A díszítés olyan alapvető emberi igény, melynek segítségével meg tudjuk jeleníteni tárgyainkban saját egyéniségünket és a kultú-

⁴ Peter Zumthor, forrás: <http://epiteszforum.hu/peter-zumthor-mennybemenetele#comment-15004>

rát, amiben élünk. Segítségével közvetíteni tudjuk saját érzéseinket, elképzeléseinket a külvilág felé. Ugyanakkor a díszítés képes összekapcsolni a dolgok különálló egységeit, egységbe szervezi a részeket. Tehát a díszítés szerepe kettős: (1) közvetítő eszköz és (2) összekapcsoló eszköz. Egyéniséget és korszellemet közvetít, illetve összekapcsolja a részelemeket.

3. a díszítés kategóriái (5. félév, 2012/13 tavasz)

A díszítés fogalmának további keresése jellemezte ezt a félévet. Három kérdés köré csoportosítva a gondolataimat: (1) ki és miért díszít? (2) mi az a díszítés? (3) hogyan díszítünk?

Az építészeti díszítés értelmezéséhez jó támpontot adott a funkcionalitás és a díszítés viszonyának vizsgálata. A díszítés a funkcionalitás ellentéte vagy kiegészítője? A két fogalmat ellentétpárok, jellemzőik segítségével határoztam meg. Besorolhatóak-e a díszítés egyéni módjai kategóriákba? A díszítés fontos része az építészetnek, az épület szubjektív oldala. Ez feltételezi, hogy vannak rajta kívülálló objektív szempontok is, funkcionális követelmények.

A rendeltetésnek megfelelő működés, a funkcionális rend megteremtése az elsődleges cél a tervezés során. Elsődleges, de nem elégséges, a rend önmagában nem elégíti ki az ember esztétikai igényeit. A rendből való kimozdítást értékelem díszítésként. A módosítás a lehetséges irányai szerint három kategóriát állítottam fel: (1) a renدهz való hozzáadás; (2) a rend torzítása vagy (3) a rendből való elvétel. A háromféle módszer illusztrálására két európai (Olgiati és Aires Mateus), egy hazai (Czigány Tamás) építésziroda munkáit valamint egy saját tervet hoztam fel példaként. Nem az egyes épületek játsszák a főszerepet, inkább az alkotó építészeti hitvallása, tervezési módszerei.

4. (6. –jelen- félév, 2013/14 ősz)

Az idei félév feladata a korábbi félévek felvetéseinek, gondolatainak felülvizsgálata, rendszerezése, pontosítása, kiegészítése. A felvetett gondolatok szemléltetése, magyarázata egy saját tervezési feladat, egy megvalósult épület bemutatásának segítségével.

Miért a Kemenes Vulkánpark látogatóközpontja a bemutatott példa?_Saját alkotói szándékok felülvizsgálata; ennél az épületnél a belső térből indult ki a tervezés. Ez az épület nem a külsőről szól, hanem arról hogy mi történik belül, a hangulatról (egy érzés közvetítéséről). A Föld titokzatos vulkanikus tevékenységéről, a Ság-hegy titkairól (a hajdani kőbányáról, a különleges atmoszférájáról) szól a belső. Anyagokról, fényről, sötétségről, mélységről, magasságról, térbeliségről szól.

Ahogy Peter Zumthor fogalmaz: „A cél egy olyan múzeum, ami az érzelmekre hat, hogy az embereket olyan lelkiállapotba hozzuk, amiben befogadni, hallgatni, érezni tudnak.”

A dolgozatban váltakoznak a szubjektív és az objektív (konkrét) megközelítésű fejezetek: Személyes gondolatok, (nem műleírás, nem elemzés), a tervezési folyamat, az alkotói szándékok bemutatása (2. fejezet); elméleti háttér (3-5 fejezetek) a korábbi félévek felvetéseinek újrendszerezésével; végül a megvalósult épület a dolgozat témájának szemszögéből vizsgálva (6. fejezet).

A dolgozat munkaközi vázlata:

A dolgozat fejezetei egyenlőre a gondolatgyűjtés szintjén állnak, sok helyen vázlatos, megfogalmazásra, kibontásra váró gondolatokat tartalmaz.

(1) művészi jelleg az ember életében

Díszítünk nap, mint nap, az élet minden területén, szükségünk van rá, nem kérdés.

Képiség

... hétköznapi példa, használati tárgyak díszítése: design

...irodalmi példa: Barrico egyszerű fogalmazása mögött rejlő gazdag képi megjelenés és mély jelentéstartalom

A díszítés alapvető emberi dolog, mely nem korlátozódik az építészetre. Mindenben megjelenik, amit kedvvel hoz létre az ember: Legyen az zenemű, ruházat, használati tárgy vagy a vasárnapi ebédhez megterített asztal. Az ember minden helyzetben keres magának valamit, amit díszítésként értelmez a térben. A teljesen „csupas” tér unalmas, nem éri el az emberben a szükséges ingerszintet, ilyenkor keresünk mentálisan magunknak valami kapaszkodót, ami érdekessé teszi a teret. A díszítés iránti igényünk nem feltétlenül tudatos viselkedés, nem is mechanikus, megszokott vagy begyakorlott tevékenység. A tárgyak és helyszínek érzelmeket váltanak ki bennünk, üzeneteket közvetítenek, és visszatükrözik, kik vagyunk, milyen társadalmi csoporthoz szeretnénk tartozni.

Az ember elemi vágya, hogy minden általa létrehozott tárgynak formát adva rányomja saját egyéniségének bélyegét.(??) A mai embernek szüksége van különleges tárgyra, hogy azok hangulatot keltsenek benne, feloldják az egyhangúságot, feszültséget keltsenek.

(2) alkotói szándékok egy vulkánház tervezésével kapcsolatban

..... Idézet.....

a hely: vulkán, kőbánya – szubjektív bemutatás, leíró jelleggel

A tervezésben szerepet játszó rétegek: a hely története: vulkán, kőbánya

A Ság-hegy különlegessége...az állandó szél....kőbánya, vulkáni kráter

Meglepetésszerű látvány

Az első meglepetés, mindjárt a funkciót illetően ér minket: vulkán Magyarországon

Vulkán...kőbánya....bazalt kockakő

A Ság-hegy épületei:

A hegyen borospincék sorakoznak a lejtőre merőlegesen, egymástól tisztes távolságban. Egyedül a hajdani kőbánya épületei tűnnek ki a pincék sorából: ezek a lejtővel párhuzamos telepítésükkel, nagyobb tömegükkel hívják fel magukra a figyelmet. Egy jól kirajzolódó tengelyre fűződve állnak a markánsan kirajzolódó út mellett. A hegyre vezető út kezdeténél a kis víztorony, a hegy csúcsán pedig a Trianon-kereszt emelkedik ki környezetéből.

a tervezési feladat: vulkánmúzeum – objektíven a funkcióról

A Ság-hegy különleges, egyedi természeti értékei a térség fontos turisztikai célpontjává teszik, mely megkövetel egy központi épületet, ami fogadja az ide érkező látogatókat, ugyanakkor kiindulási pontja a Ság-hegyre vezető túrának. Ezt a feladatot kell betöltenie a tervezett épületnek. A tervezett Kemenes Vulkanpark épülete olyan múzeum, ahol audiovizuális eszközök segítségével, interaktív módon ismerkedhet meg a látogató a vulkánok működésével. A múzeumban megismerkedhetünk a vulkánok működésének tudományos hátterével, mely aztán útravalóként szolgál a Ság-hegy felfedezéséhez. A hegyre már felkészülten indul útnak a turista.

A tervezett épület a Ság-hegy lábánál áll, a Ság-hegy kapuja.

az épület, mint jel – előzetes formai elképzelés a helyből kiindulva

Miért torony?

Az első helyszíni bejárásom éreztük, hogy ide egy toronyszerű jelet kell leraknunk. Miután felmentünk a hegyre, megnéztük a hajdani kőbánya épületeit, lementünk a

tervezési helyszínre és visszanéztünk világossá vált számunkra, hogy a bánya épületeinek tengelyébe kell beilleszteni az új kapuként viselkedő épületet.

Jelként viselkedő épület... A kőbánya épületei által jól kirajzolódó tengelybe illesztettük bele a Vulkánpark jelét. Ez a tengely rajzolja ki, őrzi a hegyről kibányászott, elszállított kövek útját.

előképek helyett: vulkánosság

Hogyan valósult volna meg egy ilyen vulkánmúzeum a korábbi korokban? A klasszikus építészeti korokban született volna egy reprezentatív (ornamensekkel gazdagon díszített) múzeumi épület, ami bármilyen kiállítást képes befogadni. A modern tiszta, egyszerű, semleges tereket hozott volna létre nagy megnyitással a Ság-hegy felé. A posztmodernben születhetett volna egy vulkán alakú (piramis formájú) épület benne egymás mellett sorakozó cellás termekkel.

A mai építészetben a „-ság, -ség” vagyis a valamilyenség fontossá vált. (Janáky: a hosszúhászságról). Valamilyen dolog alaptulajdonságának megragadása, elsősorban nem formai szinten.

Peter Zumthor megfogalmazásában: az építési feladat során olyan konkrét dolgokkal foglalkozni, mint hegy, kő és víz, lehetőség, hogy megragadjunk és kifejezésre juttassunk valamit ezen elemek lényegéből...olyan építészetet teremtünk, ami dolgokból indul ki és a dolgokhoz tér vissza. Az előképek és stilisztikailag előregyártott formaalképzések csak elzárják ezt az utat. Előképek helyett bízunk jobban az alapvető dolgokban, amiből az építészet létrejön (anyag, szerkezet...)⁵

A vulkánosság-ból való kiindulás egy jó kötöttség volt a tervezésben, kapaszkodó, ami vezette a tervezést. A vulkánosság megfejtése és alkalmazása az épület térrendszerére. De hogyan fogalmazható meg a vulkán lényege? Miért kell az épületnek hasonlítani egy vulkánhoz? A belső térben mozogva a látogató akkor is át tudja élni a vulkáni hangulatot, ha nem lennének az installációk. A látogató tudatos irányítva cél volt Zegzugos, áttekinthetetlen tér

Egyediség, specialitás, különlegesség

Ez az épület nem lenne alkalmas másra csak a vulkánok különleges világát bemutató múzeum számára. Vajon ez előny vagy hátrány? A több mindenre (vagy bármire) alkalmas dolgok csábítóak, de rendszerint semmilyenek. Nincs karakterük, unalmasak. A mai világban egyre több a speciális tárgy, épület. Valószínűleg az egyre szerteágazóbb ismerethalmaz miatt.

Nincs tulajdonságok nélküli hely sem...a hely nyomja rá bélyegét a házra, a hely történeti és múltbeli rétegei.

Az épület megismerése, a látogatóra gyakorolt hatás: múzeumi útvonal

...múzeumi (bejárás) útvonal: meghatározott, koreografált, a visszavezető út más, a liften keresztül...vannak termek, amiken keresztülvezet az útvonal (hagyományosabb kiállítás terei ezek) és vannak zsáktermek (interaktív bemutatókkal) ahol jobban lehetőség nyílik a vulkáni hangulat átélésére, több idő eltöltésére, maradásra ösztönöz

A lépcsőn való haladás során egy-egy kitüntetett ponton, keskenyrésen kiláthatunk a környező tájra (minden irányban egyszer).

Olvashatóság kérdése....

A kiállítóterem mindegyike más és más, s ahogyan az újabb terek egy-egy sarkon túl vagy néhány lépcsővel feljebb előbukkannak, mind meglepetésként hatnak. Zumthor is említést tett a felfedezésre váró terek utáni vágyakozásról.⁶

Vannak csupán funkcionális terei a háznak (irodák, mosdók) ezeket külön kezeljük.

(3) – elméleti fejezet (korábbi dolgozatokból, összegzés)

⁵ Peter Zumthor: A szépség kemény magva

⁶ Forrás: <http://epiteszforum.hu/peter-zumthor-mennybemenetele#comment-15004>; megtekintve: 2013. október

(4) a konkrét és a véletlen

Konkrét: racionális, pontos, rend

Véletlen: meglepő, váratlan, bizonytalan, megmagyarázhatatlan

Az építész célja a díszítéssel (korábbi dolgozatból, összegzés)

Egység

...egységes tömegforma, tárgyyszerűség, egység a koncepcióban

Költőiség létrehozása

...a szemléltetőre gyakorolt hatás, váratlan, szokatlan, különös, meglepő

Az épület költőisége

Peter Handke (kortárs német író): a szépség a természetszerű, a mesterkélt dolgokban rejlik, amelyek nincsenek megterhelve jelekkel.... elkedvetlenedik az ember, ha nem tudja a dolgok értelmét ő maga felfedezni

Zumthor: az épületekkel ne akarjunk érzelmeket kelteni, de engedjünk az épületekhez érzelmeket...bízzunk az épület saját erejében, amit akkor is elnyer, ha csak szabatosan, helyének és rendeltetésének megfelelően ki van gondolva, nem szorul művészies hozzáadásra.

A forma mögötti jelentés – kell-e?

A szépség kemény magva = koncentrált szubsztancia (lényeg, tartalom)

Italo Calvino írja Giacomo Leopardi olasz költőről: a mű szépségét a bizonytalanba, a nyitottba és a meghatározatlanba helyezi, így a forma nyitott marad a gazdag jelentéstartalom számára

Zumthor: azok az alkotások, amelyek megérintenek minket sokrétűek, gazdag (végtelen sok) egymást átfedő jelentésréteggel bírnak

Nem mond-e ez ellent a pontosság követelményének?

Calvino: „...A vágyott bizonytalanság eléréséhez fölöttébb pontos és pedáns figyelmet kíván minden egyes kép kompozíciójánál, a részlet aprólékos meghatározásánál.....Egyedül a bizonytalanság költője képes a pontosság költője lenni.”

Egység, rend helyett harmónia

A végeredménynek olyan jelenlétet kölcsönözni, mint ami a természetben található dolgok sajátja

Handke: „hogyan ne legyen bennünk köntörfalazás, csak a részletek megismerése és ezek hozzáfűzése egy ... tényálláshoz.”

Zumthor: művészkedés nélküli, egész dolgokat alkossunk

A jó építészetnek az embert föl kell emelnie, engednie kell, hogy átélje és lakja, és nem lyukat beszélnie a hasába.

Zumthor: „Számomra létezik az épületek szép hallgatása, amit olyan fogalmakkal kötök össze, mint higgadság, tartósság, jelenlét és integritás, valamint melegség és érzékiség. Az legyen ami, épület legyen, ne jelenítsen meg semmit, de legyen valami.”

(Wallace Stevens költeményei) nem tiltakozások vagy panaszok az elveszett rend miatt, hanem kutatások egy még lehetséges harmónia után.

Csak a dolgok valósága és a képzelet között pattan ki a műalkotás szikrája

(5) a Kemenes Vulkánpark megvalósult látogatóközpontja

Összegzés: tanulságok, nyitott kérdések

Irodalomjegyzék

A Vulkanpark épületének megjelenései:

__ Octogon

__ Metszet

__ pályázati terv: <http://epiteszforum.hu/kemenes-vulkanpark-kozponti-epulet>

__ megvalósult épület: <http://epiteszforum.hu/kemenes-vulkanpark-latogatokozpont>

__ <http://www.archdaily.com/429536/kemenes-volcanopark-visitor-center-foldes-architects/>

__ <http://www.yatzer.com/Kemenes-Volcanopark-Visitor-center-Foldes-architects>

__ <http://www.dezeen.com/2013/09/19/kemenes-volcano-visitor-centre-by-foldes-architects/>

__ <http://architecturelab.net/2013/09/volcano-visitor-center-hungary-foldes-architects/>

__ http://www.domusweb.it/en/architecture/2013/09/13/foldes_architects_volcano_visitor_center.html#fb

__ <http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=3899&lang=en>

.....

__ Zumthor: A szépség kemény magva in: Arc'1 az Új magyar Építőművészet melléklete, 1998. október, Gyorsjelentés kiadó, Budapest, szerk: Vámos Dominika

__ Zumthor interjú: <http://epiteszforum.hu/peter-zumthor-mennybemenetele#comment-15004>; megtekintve: 2013. október

Függelék

Kemenes Vulkánpark látogatóközpont, Ság-hegy, Celldömölk
építész: Földes László, Balogh Csaba, Tatár-Gönczi Orsolya
építész munkatárs: Deigner Ágnes, Sirokai Levente, Sónicz Péter

.....

tervezés / építés ideje: 2009 / 2013

funkciója: látogatóközpont, vulkánmúzeum

Pályázati műleírás

A Vulkánpark épülete maga a vulkán. Nem formájában akar hasonlítani a tűzhányóra, nincs piramis alakja. A vulkán logikáját képeztük le az épület belső térrendszerében. Az épületet végigjárva a látogató a láva útját járja végig. A magma a föld mélyén gyűlik össze és egy kellő pillanatban elindul felfelé. Egy keskeny rés vezet a földfelszín felé, néhol leágazik, keresi a felfelé vezető utat. A Föld belsejében sejtelms a világ. A felérkezés pillanata katarzis.

A tornyot végigjárva ehhez fogható térélményben lesz része a látogatónak. A Föld mélyébe történő lejutás után folyamatosan változó terekben, térbővületekben, barlangszerű zárt dobozokon át vezet a múzeumi út, hogy a legfelső szintre felérkezve a kilátóhelyről hirtelen feltáruljon a Ság-hegy.

A Ság-hegy mai képét két dolog határozta meg. Az első a Természet: a néhány százezer évig tartó vulkáni tevékenység szigetszerűen kiemelkedő tanúhegyet hagyott maga után. A másik meghatározó a hegy életében az iparszerű kőbányászat. Az 50 évig működő bánya mintegy 17 millió tonna követ termelt ki a hegy gyomrából. Ezáltal alakult ki a hegy mai szaggatott formája. Viszont a bányászatnak köszönhető az is, hogy feltárultak a hegy titkai: napvilágra került a vulkáni kürtő, a magmacsatorna, és a bazaltláva megkövesült, hatalmas darabjai. Ennek köszönhetően a vulkáni működés tanulmányozhatóvá és bemutathatóvá vált. A bányaműveléssel kialakított terek teszik lehetővé, hogy a látogató bepillantasson hazánk egyik legfiatalabb tűzhányójának belsejébe. Ez a két hatás egymást erősítve alakította az általunk tervezett épület hangulatát, szellemiségét.

A HELYSZÍN SAJÁTÓSÁGAI – A SÁG-HEGY VULKÁN

A Ság-hegy az ország legkisebb tájvédelmi körzete. Egyike hazánkban a mintegy 50, ma már nem működő bazaltvulkánnak. A hely rövid ideig (néhány százezer évig) tartó vulkáni tevékenysége a táj képét sajátossá tevő, szigetszerűen kiemelkedő tanúhegyet hagyott maga után. A lankás tájból 291 méter magasan emelkedik ki a Ság-hegy kettős csonka kúpja. A hegy közel 100 méteres bazaltkarrója megvédte az alatta megbúvó könnyebben málló rétegeket a víz és a szél pusztításaitól. A hegy leglátványosabb része a központi kráter. Sziklakatlanja európai ritkaságnak számító természeti jelenség, lenyűgöző látványosság. A hegyen kialakított tanösvényt bejárva megelevenedik előttünk az egykori vulkáni tevékenység. Különösen impozáns látványt nyújt az utolsó kitörés kürtőbe szilárdult lávája. A hegy természeti és tudománytörténeti értéke mellett szépsége is egyedülálló.

KŐBÁNYA

A Ság-hegyen minden bizonnyal már az írott történelem előtt építőanyagot bányásztak az itt letelepedők. A Ság-hegyen alakult ki a bronzkori kézművesipar, bronzgyártás egyik hazai központja, melynek oka nem csak az volt, hogy a hegy a környezetéből jól kiemelkedik, és ezért szemmel lehet tartani a vidéket, hanem az is, hogy a lemezes elválásos bazalt kész építőanyagot adott az itt élőknek. A bányaművelés a XX. század elején kezdődött és 50 év alatt mintegy 17 millió tonna követ termeltek ki. Ez radikálisan megváltoztatta a Ság-hegy korábbi formáját. A bányaművelés hatására ugyanakkor feltárultak a hegy gyomrának rejtett titkai: napvilágra került a vulkáni kürtő, a magmacsatorna, és a bazaltláva megkövesült, hatalmas darabjai. Ennek köszönhetően a vulkáni működés tanulmányozhatóvá és bemutathatóvá vált. A bányaműveléssel kialakított terek teszik lehetővé, hogy a látogató bepillantasson hazánk egyik legfiatalabb tűzhányójának belsejébe. A kőbányában elsősorban útépítésre, vasútépítésre alkalmas követ bányásztak, de a környék lakóépületeiben, présházaiban is megtaláljuk az innen származó bazaltköveket. A bányászat mindenhol ott hagyta nyomát a Ság-hegyen. A környék gazdasági épületei szinte csak ebből a kemény vulkáni kőzetből épültek. Jó példa erre a Somló környékének több települése, ahol nem ritkán a lakóépület maga vályogból épült, ám az istálló, a pajta fala a környéken fellelhető bazaltból áll. A Ság bazaltjából faragott kockakövek Budapest, Bécs, és Graz utcáit fedik.

A BAZALT

A Ság-hegy bazaltvulkán. A bazaltos magma zöme lávafolyásként kerül a felszínre, a vulkán kitörése általában csendes. A bazaltos láva hígan folyó anyaga elágazó, lebenyes szerkezetű lávafolyásokban mozog, mintázata általában megegyezik a befedett domborzatával. A bazaltot elsősorban utak burkolására használják, főleg kockakő (macskakő) formájában. Emellett a bazalt alkalmas zúzva, mint zú-

zottkő vasúti ágyazatok építéséhez, valamint betonburkolat és aszfaltburkolat készítésére. Újraolvasztva pedig finom szálakból álló bazaltgyapotot állíthatnak elő belőle, ami kiváló hő- és hangszigetelő anyag. Hazánkban bazaltgyapotgyár egyedül Tapolcán található.

A BAZALT KOCKAKÓ, MACSKAKÓ

A macskakő utak, terek kövezésére használt, szögletesre faragott, domború felületű, általában vulkáni kő. A hatszögletű változatukat a lassú folyású, gyorsan kristályosodott bazaltoszlopokból „csak” méretre kellett vágni.

GONDOLATOK A FUNKCIÓRÓL

A Ság-hegy különleges, egyedi természeti értékei a térség fontos turisztikai célpontjává teszik, mely megkövetel egy központi épületet, ami fogadja az ide érkező látogatókat, ugyanakkor kiindulási pontja a Ság-hegyre vezető túrának. Ezt a feladatot kell betöltenie a tervezett épületnek. A tervezett Kemenes Vulkánpark épülete olyan múzeum, ahol audiovizuális eszközök segítségével, interaktív módon ismerkedhet meg a látogató a vulkánok működésével. A múzeumban megismerkedhetünk a vulkánok működésének tudományos hátterével, mely aztán útravalóként szolgál a Ság-hegy felfedezéséhez. A hegyre már felkészülten indul útnak a turista.

A SÁG-HEGY ÉPÍTÉSZETE

A hegyen borospincék sorakoznak a lejtőre merőlegesen, egymástól tisztességes távolságban. Egyedül a hajdani kőbánya épületei tűnnek ki a pincék sorából: ezek a lejtővel párhuzamos telepítésükkel, nagyobb tömegükkel hívják fel magukra a figyelmet. Egy jól kirajzolódó tengelyre fűződve állnak a markánsan kirajzolódó út mellett. A hegyre vezető út kezdeténél a kis víztorony, a hegy csúcsán pedig a Trianon-kereszt emelkedik ki környezetéből.

A TERVEZÉSI TERÜLET

A leendő Vulkánpark telke a Ság-hegy lábánál található, közvetlenül a Celldömölk (Alsóság) felé vezető út mellett. A Ság-hegy kapujának szerepét kell betöltenie. Közvetlen szomszédságában, a hegy lábánál másik épület nem található.

KIINDULÓ GONDOLATOK

A helyi sajátosságokra épülő, funkcióját tükröző épületet kívántunk tervezni. Az épületet beillesztettük a Ság-hegy épületeinek sorába, térszervezésében pedig a vulkánok világát kívántuk felidézni. Az épület hozzásegíti a látogatót a vulkánra való ráhangolódásban. A Trianon-kereszthez, a bányaépületekhez és a víztoronyhoz hasonlóan a Vulkánpark épületének is egyfajta jelként kell viselkednie. Ez az első jel a hegy felé vezető úton.

AZ ÉPÜLET ELHELYEZÉSE

A kőbánya épületei által jól kirajzolódó tengelybe illesztettük bele a Vulkánpark jelét. Ez a tengely rajzolja ki, őrzi a hegyről kibányászott, elszállított kövek útját. Az épület egy hatalmas sík területen áll. Fontos szempont volt, hogy határozottan kijelöljük az épülethez vezető utat, a megközelítési irányt.

KÖRNYEZETALAKÍTÁS

A látogatók a Hegyi úton érkeznek, innen nyílik a parkoló bejárata, egy helyen a személygépkocsik és az autóbuszok számára. Fűves, részben burkolt térre, rétre érkeznek meg. Itt megpihennek, felkészülnek a kirándulásra. Ehhez a térhez kapcsolódik a büfét és mosdókat magába foglaló építmény. Kiegészülhet még kerékpárkölcsonzóval is. Ez a kis épület egyben kijelöli az épület felé vezető rámpa kezdetét is. A parkolót fa sor választja el az épület sávjától illetve a kerttől. Az épület hegy felőli oldalára szándékosan nem ültetnénk fákat, hogy a hegyre néző kilátást, a teljes Sághegy áttekintését semmi ne zavarja.

MEGKÖZELÍTÉS

Enyhe lejtésű rámpa vezet el a látogatót az épület főbejáratához. A rámpán egy szintet haladunk le a terepszint alá, közben végig látjuk az előttünk magasodó fő tömeget, jelet. A rámpa alján elötető alatt üveg falon keresztül léphetünk be az előtérbe. Az előtér tömege mellett a rámpa folytatásaként „árok” fut tovább és veszi körül a toronyt, mely így kiemelkedik a földből, kinő belőle.

FUNKCIÓELRENDEZÉS

A függőleges jelként megjelenő fő tömeg szigorúan csak a kiállító termeket foglalja magába. A kiszolgáló, csatlakozó funkciók a bejárat szinten különálló tömegben kaptak helyet. A torony előtt egyszintes tömeg fogad minket. A rámpa mellett futó bal oldali támfal mögött, föld alatt rejtőznek a kiszolgáló funkciók. A konferenciaterem mindezeketől külön a toronyból nyílik, önálló dobozként.

TÖMEGALAKÍTÁS

Az épület elemei:

Rámpa : markánsan kijelölt megközelítési irányt ad

Elötető : megérkezés a főbejáratához a rámpa alján

Előtér : köztes tér, a megérkezés tere, innen nyílnak a szükséges kiszolgáló terek

Lepény : alacsony, föld alatti tömeg, szigorúan funkcionális, cellás elrendezés

Torony : bazaltvulkán, ipari bányaépület és hegy, természetes és mesterséges egyszerre, változatos térélmény, a fő funkció helye

Árok : torony körbehatárolása, elválasztás és kijelölés, a torony földből való kiemelkedését erősíti

A Torony belseje a vulkán, a föld belsejébe tett barangolásra kíván asszociálni. Az audiovizuális élményeket nyújtó kiállítás hatását, hangulatát erősíti a belső tér jellege. A masszív, magas torony belsejében egymástól különállóan helyezkednek el a kiállítótermeket rejtő dobozok. A dobozok közti teret

átjárja a levegő, a felülről jövő sejtelmes fény, ebben a térben közlekednek a látogatók. Szintenként csak egy (kivéve a legkisebb terem szintjét, ott kettő) terem kapott helyet. A belső dobozok spirál alakban haladnak felfelé. A látogatók egy másik spirál mentén indulhatnak el a vulkánok megismerésének útján, az épület teteje felé. A tér bejárása során újabb és újabb, folyamatosan változó tér tárul fel előttük. A múzeumi út barangolás a föld belsejében, ahol sejtelmesek a fények, szintenként feltűnik egy-egy térbővület, egy-egy barlang.

AZ ÉPÜLET BEJÁRÁSA

A múzeumi út (még ha nem is szigorúan kötött a program szerint) átgondolását különösen fontosak ítéltük. A rámpa alján a látogató belép egy előtérbe. A ruhatárban lerakja a kabátját, az információs pultnál eligazítják, megveszi jegyét. A közvetlenül a pult mögött találhatóak a mosdók. Ezek után irány a Torony, kezdődhet a kirándulás, a vulkánok világának megismerése. A Torony alsó szintje a fogadóter, előttünk a lépcső, itt indul el a látogató a „vulkántúrára”. Mozgásukban korlátozottak a jobb oldali kiszolgáló sávban lévő lift segítségével járhatják végig az egyes szinteket. A termeken végighaladva a látogató lépésről-lépésre megismerheti a vulkánok működésének tudományos hátterét. Kétféle terem található az épületben: az első szervezett kereteken belül nyújt audiovizuális élményt kisebb csoportok számára; a másik fajta terem inkább egy hagyományos kiállítótérre hasonlít, ahol önállóan haladhatnak a látogatók munkaállomások és kiállítási tárgyak között. Ez a kétfajta terem váltakozik a múzeumi úton haladva; intenzív audiovizuális élmény után mindig következik egy önálló felfedezés, játék, majd újabb vizuális élmények szintről szintre haladva. A jól felépített múzeumi út során lépésről-lépésre merülhet el a látogató a vulkánok világában. A vetítésekre néha várni kell, ezeken a szinteken ezt az időt az előző doboz tetején kialakított időszakos kiállítóterekben tölthetik el a látogatók. Az első szinten kapott helyet a gyerekeknek szóló felfedező terem, mely funkciójában némiképp leválik a konkrét múzeumi útról, itt önálló foglalkozásokon vehetnek részt a gyerekcsoportok a kiállítástól függetlenül is, vagy a termék megtekintése után visszatérhetnek ide. A második szint a föld legmélyébe vezet, ez a magma megismerésének szintje : a Verne kabin és a Magmakamra termék szintje. A következő szint a Tűzhányó teremé, a teremben barangolva megtudhatjuk hogyan és miért működnek a vulkánok. A negyedik szinten található a Vulkán színház, egy újabb vetítős terem. Miután a látogató megismerkedett a vulkánok működésével a következő szinten, a Vulkánhorror teremben szembeüthet a vulkánok pusztító tevékenységével is. Az épületet végig járva, elfáradva, új élményekkel gazdagodva a Torony legfelső szintjére érkezik a látogató. Ahol véget ér a kiállítás. A múzeumi utat idáig az állandóan változó belső tér és a vulkánokról általános képet adó kiállítások határozták meg a tudományos háttere koncentrálván. Ezek után a látogató egy olyan kis dobozba lép be, ahonnan hirtelen feltárul előtte a teljes Ság-hegy panorámája. A tudomány után már a helyi, kézzel fogható tájé a főszerep. Itt véget ér az épületben tett látogatás. Lefelé liffel vezet az út a bejárat szintre, ahol az ajándékboltban még eltölthet egy kis időt, majd visszaindulva megmászhatja a hegyet, közelről megismerkedve a hajdani vulkán sajátos klímájával és természeti világával.

HOMLOKZAT

A Torony külső homlokzatára helyi anyagot kerestünk, ami kapcsolódik a Ság-hegyhez. Masszívan egy tömbként kell megjelennie. A kőbányához nyúltunk vissza. A bánya annak idején főleg bazalt nagy kockakövet termelt útburkolathoz, a dunántúli városok és Budapest számára. Ahogyan azt tapasztalju, ezek a macskaköves utak fokozatosan alakulnak át aszfaltozott úttestté. Ezeket a már meglévő, de valahol máshol feleslegessé váló kockaköveket hoznánk vissza a Ság-hegyre és építenénk meg belőle a Vulkánpark épületének homlokzatát. A Torony külső falát bontott bazalt nagy kockakövek (macskakő) alkotják. Ez az anyag olyan újrahasznosítása lenne, mely során az új termék hasonló (vagy még magasabb) színvonalú lehet, mint az eredeti. A kockakövek szárazon egymásra rakva kerülnek a homlokzatra acél tepsikre rakva. A külső oldalon egy fém háló tartja össze a köveket. Ahogy a talaj rétegei is elmozdulnak egymáson. A kő torony rusztikuságát fokozzák az egymás fölött finoman kiemelt rétegek, vízszintes sávok. A rámpa mellett futó két támfal felülete finoman eltér egymástól. A tornyot körülölelő támfal látszóbeton felületű. Míg a vele szemben lévő nagytáblás bazaltzúzalékos műkőburkolatú. E mögött található a kiszolgáló blokk, illetve ez köti a büféépítményt össze az épülettel.

BELSŐ ANYAGHASZNÁLAT

a torony belső oldala : táblás zsaluzatú látszóbeton

a toronyban tekergő lépcső: karcsú vasbeton törtlemez, törtfém műgyanta bevonattal

belső dobozok : acél szerkezetű, belső oldalán fehérre festett építőlemezzel, külső oldalukon rozsdás fémlemez burkolattal, az ipari épületek hangulatát jelenítik meg, színvilágában a föld gyomrában fortyogó lávára asszociálnak

ruhatár, recepció, ajándékbolt : térben álló üveg dobozok, sav maratott felülettel

kiállító felületek a fogadóterben és az időszakos kiállító terekben : bazalt oszlopokra asszociáló változó nagyságú, négyzetes üveg oszlopok, belülről világítva

AKUSZTIKA

A dobozok kétrétegű falszerkezete közötti hőszigetelés biztosítja a megfelelő akusztikai lezárást. A hőszigetelés is a bazaltvulkánhoz kötődő bazaltgyapot lehetne, mely kiváló hő- és hangszigetelő tulajdonságú.

TERMÉSZETES MEGVILÁGÍTÁS

A Torony köztes terei csak sejtelmes fényeket igényelnek. Így annak természetes megvilágításáról csak a tetején található felülvilágítón és néhány, az oldalfalakon elhelyezett keskeny résen át beszűrődő fény gondoskodik. Ezt kiegészítendő a tekergő lépcső mentén és a belső falakon ipari jellegű lámpákat tervezünk.

GÉPÉSZET

Az épületgépészeti rendszer kialakítása során is a környezettudatos tervezést tartottuk szem el tt. A tervezés során arra törekedtünk, ő hogy az épület enegriaháztartását építészeti eszközökkel, természetes módon segítsük. Olyan dupla falú tornyot terveztünk, melynek két rétege között jól megférnek egymás mellett a mesterséges és a gravitációsan átszellőztetett légcsatornák. Az épület déli és nyugati oldala a legérzékenyebb a felemlegedésre, ennek megfelelően itt nagyobb az átszellőztetett légzés. A gravitációsan átszellőző légréteg nyáron megakadályozza a Torony felmelegedését, télen pedig hőszigetel, védi az épületet a hirtelen lehűléstől. A friss levegő bevezetésére a talajban 2-2,5 méter mélyen egy épített légcsatornát terveztünk, mely az épülettől távolabb 20-25 méterre veszi a friss levegőt. Míg a levegő az épületig eljut állandó 15°C-os hőmérsékletet ér el. Ez egy járható épített csatorna. Az épületszerkezetek korszerű, hőszigetelt kialakításával a fűtési és hűtési igények jelentősen csökkenthetők, mely gazdaságos és hatékony üzemeltetést tesz lehetővé. A külső falakat úgy terveztük, hogy a hőátbocsájtási tényezőjük 0,2 W/m²K-nál jobb legyen. Ennek a 30 cm vastag vasbeton fal 20 cm hőszigeteléssel megfelel. A külső burkolat súlyos, nagy hőtehetetlenségű anyaga előnyt jelent az épület hőháztartása szempontjából. A fő tömegben nincsenek nagy ablakfelületek, csak a kilátó nyílik meg egy nagy üvegfalal a nyugati oldalon, ennek árnyékolásáról gondoskodni kell. Az üvegfal előtti fedett loggia megakadályozza a túlzott felmelegedését. A Torony felülvilágítója szintén árnyékolt és szükség esetén besötétíthető. A tervezett, hővisszanyerővel ellátott légtechnikai rendszer tovább segíti az energiatudatos épület belső energiáinak megtartását. A szükséges légcsere biztosítása a legenergiaigényesebb része az épületnek. Ezért fontos a már csapdába ejtett energiák hatékony visszaforgatása amellelt, hogy a szellőztetést csak a minimális levegőmennyiséget mozgatva végezzük. A keletkező, fentiek által minimálisra csökkentett energiaigényt környezetbarát módon talajszondás hőszivattyúval biztosítjuk. A hőszivattyús rendszer ugyan magasabb beruházási költséget jelent, de üzemeltetése jóval kedvezőbb a hagyományos fűtési rendszerekhez képest. Emellelt a közvetlen környezetére gyakorolt káros hatásokat is kiküszöböli, ami a tájvédelmi körzet határában igen fontos. Annak érdekében, hogy a hőszivattyú minél hatékonyabb legyen fontos, hogy alacsony hőmérsékletű rendszereket alkalmazzunk az épületben. Ez padló-, fal- illetve mennyezet fűtést, hűtést jelent valamennyi helyiségben. A térbe benyúló falakat behálózzák a fűtő- illetve hűtő csövek. A víz-, csatorna- és elektromos szükségleteket a rendelkezésre álló közművekre csatlakozva biztosítjuk. A gépészeti helyiségeket a torony alá helyeztük el, ahonnan könnyen elérhető valamennyi helyiség.